

2.

„Halljad Izrael: a Név a mi Istenünk – a Név: Egy.” A Szentírásnak ez a verse sűríti magába az egész zsidó hitvallást. Nincs benne egyetlen szó, amely nélkülözhető volna az egész vers és az egész zsidó vallás megértéséhez. Ezért szavanként kell végigmennünk rajta, hogy minden egyes szó értelme jelenné váljék bennünk.

Mindenekelőtt: a mondat két részre oszlik. Az első rész parancs: „Halljad Izrael”; a másik rész a kijelentés, amit Izraelnek hallania kell: „a Név a mi Istenünk – a Név: Egy”.

Mi az, amit a parancs Izraeltől követel? „Halljad!” A parancsok parancsa, amit a zsidó vallás a zsidóság számára felállít, a vallási parancs, ami minden más parancsot és törvényt magába sűrít, így hangzik: „halljad!”.

A héber szó egyszersmind azt is jelenti: „értsd meg!” Hallani mindig annyit jelent, mint megérteni. A testi érzékelés a testi valóságot közvetíti valamilyen meghatározott módon. De minden testi valóság mélyén a szellemi valóság nyílik meg, és a testi érzékelés minden módjának meghatározott szellemi értelme van. A hallás szellemi értelme a megértés; a felbonthatatlan szellemi valóságnak ezt a mozzanatát élezi ki (mint ahogy a testi érzékelésre mindig az jellemző, hogy az egységes valóság valamilyen mozzanatát kiélezi, kihangsúlyozza.) A héber nyelv érzékenyen reagál erre az összefüggésre: ugyanazzal a szóval, amivel a hallást fejezi ki, a megértést is kifejezi.

„Értsd meg Izrael!” hangzik tehát a parancs. Amit Izraelnek el kell végezni, ennek a kijelentésnek *megértése*: „a Név a mi Istenünk – a Név: Egy”.

A zsidóság hivatása: hogy ezt *megértse*.

Tudnunk kellene, mit jelent ez: „megérteni”? *Meg kellene értenünk*, mit jelent ez: „megérteni”? De a parancs más utat jelöl ki: azt kell megértenünk, hogy „a Név a mi Istenünk – a Név: Egy”. Az előbbi az ismeretelmélet útja volna. Az utóbbi a vallás útja. Az előbbi azt jelentené: tornyot építeni alulról felfelé, a földtől az égig – Babel tornyát felépíteni. Az utóbbi azt jelenti: a legfelsőbb pontba helyezkedni, mert ez a fényforrás, amely egy csapásra megvilágít mindent, ami alul van. Addig nem érthetjük meg, mit jelent „megérteni”, amíg meg nem értettük ezt a kijelentést: „a Név a mi Istenünk – a Név: Egy”.

Amit fordításunkban így írtunk: a Név, a Szentírás héber szövegében a kiejthetetlen négy betűs szó. Erről a Névről kettős kijelentést találunk; először: „a Név a mi Istenünk” – azután: „a Név: Egy”.

A Név, mint tudjuk a tiszta szellem szavát takarja. Amíg az ember a tiszta szellem fokát el nem érte, addig számára kimondhatatlan: titok és cél. Amit a kijelentés első része erről a Névről kimond, a héber nyelvben nem a tiszta szellem szava: a véges ember legmagasabb értékű szava, ami nála a végesség

fokán a Névből képvisel annyit, amennyit belőle fel tudott fogni. A héber szó (Elohim) plurale tantum. Csak többes száma van, mert a szent nyelv szelleme el akarja határolni az Egyetlen Szótól. Az Egyetlen Szó, a Név: egy és ugyanaz az Isten mindenki számára, egyet és ugyanazt jelenti mindenkinek, akinek értelmét egyáltalában megjelenti. De az Elohim csak többes szám lehet, mert a végesség fokán, amelyen belül a legmagasabb értéket képviseli, még mindenkinek a számára mást és mást jelent. Ez az isteni szó kimondható a véges ember számára, mert tartalma éppen ez: a kimondhatatlanból annyi, amennyi mindenki számára kimondható. De ha a többes szám a negatívumot emeli ki, vagyis azt, hogy amit ez a szó kifejez, még nem az egyetlen élő igazság (és ezért hazugság nélkül ejtheti ki az is, aki nem jutott el az igazsághoz), a héber nyelv szelleme a benne levő pozitívumot is kifejezésre juttatja: azt, hogy ebben a szóban az egyetlen élő igazság felé tör az ember. Az Elohim többes számú főnevét ezért mindig egyes számú ige követi (ellentétben a héber nyelvtani szabályokkal) minden olyan esetben, mikor nem bálványt jelent, hanem az egyetlen Istent, aki felé ebben a szóban tör az ember. A többes szám azonban mindig jelzi, hogy itt nem az *elért* egyetlen Istenről van szó, hanem még mindig csak egy szóról a többi között, egy fogalomról a többi között – ha mindjárt a legmagasabb értékű fogalomról is –, és éppen minden fogalom gyűjtőjellegét, tehát nem személyesen-egyetlen jellegét fejezi ki a többes számú forma.

A kijelentés első része tehát azt mondja: a Név, akit nem értesz, de akit meg kell értened, lehet csak az a valaki, akit keresel, mikor a legmagasabb értéket, a legnagyobb hatalmat, mindennek a kulcsát keresed – mikor kimondod a *te* Isten-szavadat. Ehhez a szóhoz még a te önkényed tapad, mert még gyenge vagy ahhoz, hogy olyan szót mondj ki, amely nem a te véletlen szeszélyedre fejezi ki. De én feladtam neked az Egyetlen Szót, amelyhez eljuthatsz, ha véletleneidet levetted magadról; és el is kell jutnod hozzá, mert a Szót feladtam neked: szemedbe vakít, amíg csak el nem jutsz hozzá.

Az első rész tehát feladja a Nevet Izraelnek és leereszkedik hozzá, hogy az ő nyelvén segítse hozzá a Név megértéséhez. A Szentírás bizonyos helyeken a kiejthetetlen Névvel, más helyeken az egyes-többes számú Elohimmal jelöli Istent. A hagyományos zsidó írásmagyarázat szerint az isteni szigor és isteni irgalom mozzanatait fejezi ki a kettősség. De az isteni szigor és isteni irgalom nem két szemben álló tulajdonság, hanem egymásban feloldódó két mozzanat. Ezért az írásmagyarázat abból indul ki, hogy a Név az irgalmat, az Elohim pedig a szigort fejezi ki, de mindjárt rámutat azokra a helyekre, ahol a Név a szigor, az Elohim pedig az irgalom kifejezőjévé válik. Rási azt mondja, hogy az ember magatartása változtatja a szigort irgalommá és az irgalmat szigorra. E magyarázat mélyén rejlik a paradoxon, amely a mozzanatszerűséget betetőzi és ugyanakkor feloldja; a paradoxon, amelyben a szigor és irgalom éles valósága villan meg. A szigor a törvény szigora, de a törvény szigora: a törvény teljessége. *Ezért a szigor jelenti a különös isteni kegyet és nem az enyhesség.* Ahol az isteni törvény szigorúsága, eredeti teljessége jelentkezik, ott engedett Isten közel magához. A szigor az erősnek szól, a leereszkedés a gyengének. A szigor csak a gyengének félelmetes, az erősnek felemelő. A tökéletes szigor már az egyenrangúnak szól; a szigor teljes hiánya pedig annak, aki megvetésre, kitzasztásra méltó. A Törvény teljes szigorúságában csak az részesül, aki a Névhez eljutott. De az ember, akihez a Szentírás szól, még nem jutott el; *feladata*, hogy eljusson, s közben végigjárja a gyengeség és erő, büntudat és öntudat, megvetettség és felemeltség felfelé ívelő hullámútját. Ezért a Név csak mint kiejthetetlen szerepel, s váltakozva a többes-egyes számú szóval, amivel a véges, fel nem emelt ember a maga nyelvén nevezi. „A Halljad Izrael” kijelentésének első része leereszkedik tehát a gyengeség állapotában levő emberhez, hogy e gyengeség nyelvén *magyarázza* neki a Nevet.

A kijelentés második része nem magyaráz. Az ereje csúcsán levő emberhez szól a Törvény teljes szigorával: „a Név: Egy”.

A Tóra hagyományos szövegében az „Egy” (héberül: „Echad”) utolsó betűje nagyobb, mint a többi. A vallásos zsidó, mikor ima közben ideér, az utolsó szótagot hosszasan elnyújtja, az utolsó betűt pedig erőteljesen megnyomva ejti ki. Mialatt ezt teszi, szemét behunyja s minden erejével erre a szóra összpontosítja figyelmét. Az erőfeszítés és koncentráció ennek a szónak szól: Egy. A Név kimondhatatlan titok; de ebben a szóban: „Egy” csorbítatlan szigorúsággal jelentkezik egész tartalma. Az Egy a Név kulcsa. *Az utolsó kiejthető szó az egyes ember számára.* A valóság legfelsőbb létrafoka, ahonnan a Név elérhető. Az Egy: a szellem. Hogy mi különbözteti meg a Névtől, már tudjuk. Nem a szó tartalma, hanem az emberiség állapota. Tartalmilag a két szó azonos, amint ezt a kijelentés is kifejezi: a Név Egy. Ezért mint szellemi feladat, az Egy megfejtése nem könnyebb, mint a Név megfejtése: ugyanaz a szellemi feladat. De mint szellemi feladat, az egyes ember számára megoldható. Nem az elszigetelt értelem és nem is az elszigetelt ész munkájával. De megoldható a konkrét, tehát a teljes emberi valóságot irányító emberi szellem erőfeszítésével, odaadásával, magatartásával. A konkrét emberi szellem, a valóságért felelősséget vállaló emberi szellem megláthatja, mi az Egy és ennek megfelelően rendezheti be az ember egész életét, e meglátott valóságtól irányíttathatja minden lépését. Ha ezt megtette, megismerte az Egyet. A Nevet azonban ezzel még nem ismerte meg, mert nem mondta ki; és nem mondhatja ki, mert az Egy megismerésével még csak a Név egyik mozzanatát látta meg. A másikat csak akkor láthatja meg, ha nemcsak ő és nemcsak egyesek, hanem kivétel nélkül minden egyes ember eljutott az Egyhez. A zsidó hit szerint: ha eljött a Messiás.

Döntő ponthoz értünk s ez indokoltá teszi, hogy szigorúbbak legyünk saját szóhasználatunkkal szemben. Azt mondtuk: az egyes ember az emberiség (*minden* egyes ember) mai állapotában is megismerheti az Egyet, de nem ismerheti meg a Nevet, egész addig, míg *minden* egyes ember egész konkrét életével meg nem ismerte az Egyet. Ennek dacára azt

mondtuk, hogy a két szó tartalma azonos. Ez ellentmondás, amit átmenetileg nem tudtunk elkerülni, de ezen a ponton nem szabad megrekednünk. A két állítás közül a második igaz; az első pontatlan. Amit az előbb Névnek mondtunk, valóban maga az Egy; de amit Egynek mondtunk, ebben a formában még nem a tiszta Egy. Azt mondtuk, a kettő különbsége az emberiség állapotában rejlik. De ez nem lehet különbség: a végső tiszta Egy tartalmától nem lehet elvonatkoztatni az emberiség, vagyis *minden* egyes ember állapotát. Ezért senki sem ismerte meg a tiszta Egyet addig, amíg el nem érte, át nem élte azt, hogy kivétel nélkül minden ember azonossá vált az Eggyel. Amíg ezt el nem érte, addig az Egyet, amelyhez ő maga látszólag bármily tökéletesen is eljutott, a meg-nem-ismertség foltjai szakítják darabokra. Megláthatja az Egy összes titkait az ész hideg távlatából; alárendelheti minden lépését annak, amit így meglátott – teljességében, hiánytalanságában, tehát tisztaságában mégsem érte el az Egyet. A szellem felelőssége, aminck *tökéletes* jelenléte nem hiányozhatik az Egy megismeréséből, egész addig hézagos marad, amíg nem vállalkozik arra, hogy *minden* egyes embert az Egyhez vezessen. De erre csak az vállalkozhatik, akiben jelen van a végtelen erő, végtelen képesség e feladat teljesítéséhez. Az Egyből nem hiányozhatik a *végtelen* erő; ennek az erőnek minden fogyatékossága már valami olyant jelent, ami kívül esik az átélt Egyen; és az az Egy, amin valami kívül eshetik, már nem a tiszta Egy. De ez azt jelenti, hogy a tiszta Egy csak akkor ismerhető meg, ha kivétel nélkül minden egyes ember vállalkozhatik és vállalkozik arra, hogy *minden* más embert az Egyhez vezessen, más szóval: ha *minden* egyes ember megismerte az Egyet. És így a tiszta Egy megismerésének kritériuma ugyanaz, mint a Név megismerésének kritériuma.

Miért mondtuk mégis, hogy az Egy az utolsó kiejthető szó, szemben a kimondhatatlan Névvel? Mikor ezt mondtuk, úgy értettük, hogy az Egy az egész emberiség mindenkori állapotában kiejthető, tehát a gyengéségnék vagy viszonylagos

gyengeségnek abban az állapotában is, amelyben a Név még kimondhatatlan. Azt mondtuk tehát, hogy a *tiszta* Egy kimondhatatlan, de az Egy kimondható. Ezt úgy értjük, hogy a Névvel, mint a *tiszta* Egy kimondhatatlan szavával szemben van egy kimondható szó: az Egy, aminek tartalma az, hogy közvetlenül a *tiszta* Egy *felé* tör. A Név *tiszta* fogalom; az Egy *irányfogalom*. Iránya a Név. Tartalma tehát nem a Név, a *tiszta* Egy, hanem az irány, amely a *tiszta* Egy felé mutat. Igaz, hogy a véges ember nyelvének, a kiejthető nyelvnek minden szava irányfogalom; sohasem fejezi ki tisztán a tartalmat, amit ki akarunk benne fejezni, hanem csak azt, hogy ezt a tartalmat ki *akarjuk* fejezni. Tartalma tehát nem a tartalom, hanem a tartalomra mutató irány. De van a fogalmaknak egy rangsora és az irányfogalmak rangsorának csúcsán ez a szó áll: Egy. Aki ezt a szót teljes jelentőségében megismeri (a megismerést igazi értelmében véve, tehát mint azonosulást a megismerttel, úgy ahogy az Írás mondja: „Ádám megismeré az ő asszonyát, Évát”), az megtett a Névért mindent, amit tehet. Aki a Névért mindent megtett, amit a maga állapotában tehetett, abból a zsidó vallási felfogás szerint kipattan a megváltás egy szikrája. De ezek a szikrák csak akkor lobbannak a megváltás tüzévé, amelynek fényében a Név kristálytiszta világossággal megjelenik, ha már *minden* egyes emberből kipattant a szikra. Amíg egyetlen szikra is hiányzik, a Messiás nem jön el, és a Név titok marad.

Azt mondtuk, a zsidó vallás lényege a Szó iránti felelősség. Most látjuk ennek horderejét. A Szó iránti felelősség - a Név, az Egy iránti felelősség - egyben a legmélyebb etikai felelősség is. A zsidó vallás minden egyes zsidót felelőssé tesz valamennyi embertársáért. És megint: a felelősség azonosítás és kockázat. A zsidó etikai parancs tehát minden zsidó számára azt írja elő, hogy valamennyi embertársával azonosítsa magát, és minden lépésüket személyes kockázatának érezze. De ez nem más, mint az élő szeretet teljes tartalma: azonosítás, aggodalom, remény. Ezt foglalja a Szentírás e Szavakba: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.”

Mindez pedig azonos az Egy megismerésével. Mindez a zsidó Egyistenhit tartalma. S ezzel előre feleltünk a kérdésre, amely körül annyi vallási vita forgott: milyen Egy az, ami a zsidó vallás középpontjában áll? Mert az Egy kétféle lehet. Lehet elvont, üres, élettelen „egy”, mint amilyen a puszta aritmetikában a számsor egy tagja; és lehet élő, működő, gazdagon tagolt „egy”, mint amilyen a konkrét személy. Az Egy a zsidó Egyistenhitben valóban élő Egy. Ha úgy mondanánk: „olyan mint az Én, a konkrét személy”, ezzel távolról sem íránk le élő voltát. Úgy kell mondanunk: az Én, a konkrét személy ennek az Egynek képmása.

A kereszténység az Egy élő voltát a Szentháromságban fejezi ki. A zsidóság a kiejthetetlen Névvel. Zsidó és keresztény részről egyformán súlyosan tévednek azok, akik azt hiszik, hogy a zsidó vallásban nincs helye annak az észfölkötti Valóságnak, amit a Szentháromság a kereszténység számára kifejez. Nemcsak hogy helye van, hanem ugyanazt a helyet is foglalja el a zsidóságban mint a kereszténységben. A Szentháromság, amely három és mégis Egy, amely észfölkötti, de nem észellenes, ugyanannak felel meg a kereszténységben, aminck a zsidó vallásban a kimondhatatlan Név, amely a véges ember számára titok és cél. Még a hármasság is jelentkezik, mint az idő hármasságának egybeszövődése. De ami a zsidó vallásban mint faji vallásban, egy népi nyelv szófeletti szavának formáját öltheti, a kereszténységben, amely minden fajú és minden nyelvű nép vallása lehet, minden nyelven jelölhető fogalomfeletti fogalomként jelenik meg. (Mindezzel természetesen nem beszéltünk a Szentháromság személyeiről, az Atyáról, Fiúról és Szentlélekről s erre itt nem is terjeszkedhetünk ki: a kereszténységgel itt csak annyiban foglalkozhatunk, amennyiben a zsidó vallás centrumának, a Szóhoz való viszonynak megvilágításához elengedhetetlen.)